

Anıtkabir'e Yine Gerçekleşmeyen Ziyaret, Kravatsız Cumhurbaşkanlığı Mahmud Ahmedinejad, İran ve Aklıma Takılanlar

İçeriği Yazan: [Gamze GÜNGÖRMÜŞ KONA](#) [1] Zaman: Pzt, 01/09/2008 - 06:00

İran'ın dış politikasındaki değişiklikler; 1980'lerin sonunda Soğuk Savaş döneminin sona ermesini takiben, uluslararası siyasal sistemdeki değişikliklerle aynı dönemde meydana gelmiştir. Şundan söz etmeden geçmemek gerekir ki İran'ın dış politikasında 1980'lerin sonunda ortaya çıkan değişikliklerin bir dizi iç, bölgesel ve uluslararası faktörün sonucu olduğu kabul edilmelidir. İran'ın dış politikasında değişimlere yol açan bu faktörler çeşitlidir: İlk olarak; Ayetullah Humeyni'nin 1989'daki vefatı ve ardından 1979 anayasasındaki reform, güçlü Başkan-Fakih (Rafsanjani-Humeyni) eksenli etrafında pragmatist yönetici liderliğinin doğuşuna ve Velayet-i Fakih doktrininin yeni baştan değerlendirilmesine olanak tanımıştır. "Velayet-i Fakih İncancının Toplumsal Psikolojisi" başlıklı makalesinde Dr. Erol Göka, Velayet-i Fakih doktrinini şu sözlerle açıklamaktadır: "Velayet-i Fakih, İslami yönetim demektir. 1979 İran Devrimi'yle birlikte bir doktrin olarak doğmuştur. Rıza Şah döneminde İran'ın toplumsal formasyonu, hızlı sosyo-ekonomik büyüme; fakat yavaş ilerleyen siyasal gelişme temeline dayanıyordu. İran yönetimi, İran toplumundaki muhalefeti baskı altında tutan bir politika izliyordu. Rıza Şah, 1977'de iç sorunlar ve dışardan gelen baskılar sonucu bazı siyasal serbestlik tedbirleri aldığı anda, siyasal örgütlenmesi ve deneyimi bulunmayan kimi laik aydınlar, gösteri düzenleyerek ve konuşmalar yaparak muhalefet etmeye çalışıyorlardı; ancak taraftar ve hayranlardan oluşan Humeyniciler grubu, en güçlü ve iyi örgütlenmiş muhalif grup olarak ortaya çıktı. Taraftarlarıyla birlikte Humeyni, devrimci dönüşümler isteyen; ancak bunu gerçekleştirmek için gerekli gücü bulunmayan toplumsal güçler üzerinde liderliğini kurdu. İlk başlarda, Humeyni'nin İslami yönetim ideolojisi, din bilginleri ve öğrencilerden oluşan çok sınırlı bir toplumsal sınıf tarafından destekleniyordu. Humeyni'nin bu devrimci ideolojisi, sonradan "siyasal İslam" olarak adlandırılmaya başlandı. İran İslam devriminin ardından yürütülen politikaları incelediğimizde, Humeyni devriminin başlıca işlevinin, İslamcı ideoloji temelinde yeni bir ulus-devlet modeli kurmak ve bu ulus-devleti sürdürmek olduğu açık biçimde anlaşılmaktadır. Bu noktada, Velayet-i Fakih doktrininin Humeyniciliğin en önemli unsuru olduğu gerçeğini belirtmemiz gerekmektedir. Eğer bu doktrin olmasaydı, Humeynicilik belki devrim döneminde İslamcı ideoloji olarak önderlik edebilecek; ancak İran ulus-devletini yeniden kuracak olan ayrıcalıklı bir devrim statüsüne kavuşamayacaktı. Velayet-i Fakih doktrini, İran toplumunu, İran Devriminde Ayetullah Humeyni'yi izlemeye sevk eden başlıca itici faktör olmuştur." (bkz. Göka, 1999, ss.373-381)

İkinci olarak; iktidarın tam kalbinde otoriter ve etkin bir başkanlık merkezinin oluşması, yönetici başkanın İran'ın dış politika gündemini, iç politikasını ve önceliklerini devletin ulusal çıkarlarına uygun olarak düzenlemesine imkan tanıdı. Bu girişim, aynı zamanda, bir sonraki pragmatist eğilimi de güçlendirdi. Bu gelişmeyle birlikte, politikalar ve stratejiler, bölgenin jeopolitik gerçeklerine daha duyarlı ve gelişmelerden daha etkilenir hale geldi. Bu durum, dış politika düzeyinde, diğer ülkelerle arasındaki ideolojik farklılıkların fazla önemli olmadığını ifade etme ve İranlı yetkilileri bölgedeki devletler ve rakip siyasal güçlerle diyalog kurmaya çabalama şeklinde kendini gösterdi.

Üçüncü olarak; Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından İran, artık iki süper güç (Sovyetler Birliği ve ABD) arasındaki denge problemiyle uğraşma zorunluluğundan kurtuldu. Bunun yerine, İranlı yetkililer, bu yeni uluslararası düzende tek süper güç olan ve İran İslam devriminden beri İran'a dostça davranmayan ABD ile başa çıkabilmek için stratejiler geliştirmeye gerek duydular.

Dördüncü olarak; petrol gelirlerine olan yoğun bağımlılıktan ve ABD ambargosunun sürmesinden kaynaklanan ekonomik sorunlar, İslam Cumhuriyeti'ni, ekonomisini iyileştirmek için gerekli girişimleri başlatmaya -bir anlamda- zorladı. Bu nedenle, Tahran, böyle bir stratejinin başarıya ulaşması için ön koşulun, dış ilişkilerde değişiklik ve uluslararası ekonomik sistemle belli oranda entegrasyon olacağı

gerçeğini gördü.

Son olarak; Sovyetler Birliği'nin çökmesi, eski Sovyetler'in jeopolitik alanında bağımsız Müslüman cumhuriyetlerin doğuşu ve Kuveyt Krizi, İran'ın karşısına çok sayıda fırsat ve aynı zamanda aşması gereken bir dizi sorun çıkardı. Hem Orta Asya'da hem de uluslararası sistemdeki bu gelişmelerle beraber, İran'ın ulusal güvenliği ve bölgedeki değişim ve istikrarsızlık ortamında ülkenin oynadığı rolün belirsizliği ile ilgili beklenmedik sorunlar ortaya çıktı. Bu sorunlar ve belirsizlikler, İran'ın dış politikasında yeni bazı stratejiler geliştirmesini gerektirdi. (Aras, 1996, p.169)

Humeyni sonrası dönemde, İran yönetiminin bu sorunlara tepkisi, bir "girişimler kombinasyonu" şeklinde olmuştur. Bu girişimler, İran'ın dış politikasında köklü değişikliklere yol açmıştır. Bu değişiklikler şunlardır: (Herzig, 1995, ss.9-11) **Öncelikle**, İran yönetimi, diğer devletleri İran'ın uluslararası hukuku tanıyan ve uluslararası normları gözetken, bir tehdit olmaktan çok potansiyel bir ortak olan "normal" bir devlet olduğuna inandırarak uluslararası alandaki yalnızlığını gidermek için kayda değer bir çaba gösterdi. ABD ile ilişkileri geliştirme yolları aradı. **İkinci olarak**; İran yönetimi, kendini dünyaya entegre ederek; uluslararası alandaki yalnızlığından kurtulmak için iki taraflı, çok taraflı ve bölgesel bağlar kurdu. Ekonomik İşbirliği Örgütü (ECO) ve İslam Konferansı Örgütü (OIC) gibi çok taraflı ve bölgesel örgütlenmelere katılarak, görüntüsünü iyileştirmek ve diğer devletlerle işbirliği içinde çalışmaya taraftar olduğunu göstermek istedi. Bu nedenle, bölgesel işbirliği ve çok taraflılığa verilen özel önemin, günümüzdeki İran dış politikasının belirleyici özelliği olduğu söylenebilir. **Üçüncü olarak**; Soğuk Savaş yıllarında İran'ın dış politikada hedefi, kendi çıkarlarına en iyi hizmet eden süper güçleri dengelemek olmuştur. Değişik oranlarda başarılı olan çeşitli yaklaşımlar benimsenmiştir. Bunlar, pozitif denge (her iki güç karşısında bir takım ödünler verme), negatif denge (hiçbirine ayrıcalık tanımama), üçüncü güç stratejisi (süper güçlerin etkilerini dengelemek için devreye diğer Batılı güçleri sokmaya çalışma), güçlerden biri veya diğeriyle ittifak kurma şeklinde sıralanabilir; ancak Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, İran artık süper güçleri dengeleme zorunluluğundan kurtulmuştur. İki süper güçle uğraşmak yerine, şimdi İran, ABD karşısındaki zayıflığını telafi etmeye ve başka devletlerle bölgesel ve çok taraflı gruplaşmalarda birlikte yer alarak ABD'yi dengelemeye çalışmaktadır. Böylece, Soğuk Savaş dönemi boyunca İranlı yetkililerce benimsenen bu dört yaklaşım, yerini diğer devletlerle işbirliği kurarak ABD'yi dengelemeye bırakmıştır. **Dördüncü olarak**; İran, Soğuk Savaş dönemi boyunca İranlı yetkililerce sıkı sıkıya izlenen dış politika ilkelerinde bazı köklü değişiklikler gerçekleştirmiştir. İranlı yetkililer, yeni dünya düzeninde; ulusalcılık yerine uluslararasııcılığın, İslam'a sıkı sıkıya bağlılığın yerine ulusal çıkarların ve ideoloji yerine pragmatizmin önemini vurgulamaya başlamışlardır. **Beşinci olarak**; Humeyni döneminde, ülkenin askeri açıdan yeniden yapılandırılmasına yatırım yapılması, ABD'nin etkisine direnebilmek için Sovyetler Birliği'nden silah satın alınarak ülkenin askeri olanakları ve silah kapasitesinin artırılması; İranlı yetkililerce benimsenen en önemli güvenlik politikaları olmuştur; ancak Soğuk Savaş döneminin sona ermesinden sonra ve Ayetullah Humeyni'nin vefatının ardından, İran İslam Cumhuriyeti'nin güvenlik politikası -büyük ölçüde- kendine güvenmeye ve dış güçlere bağımlı olmaksızın ülke içinde silah üretimine dayandırılmıştır. İran, bölgeden veya bölge dışından gelecek tehditleri kontrol edebilmek için bölgesel güvenlik işbirlikleri oluşturma girişimlerinde bulunmaktadır. **Son olarak**; İran, savaştan sonra yeniden yapılanma girişimlerinin getirdiği ağır maliyetle, özellikle İran İslam Devrimi'nin ilk on yılında izlenen hatalı politikalarla, kötü yönetim ve toplumsal yozlaşmayla, hızlı nüfus artışıyla, petrol fiyatlarındaki düşüşle ve yabancı sermayenin önündeki engellerden kaynaklanan şiddetli ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Humeyni sonrası yönetim, bu ekonomik problemleri dikkate alarak İran'ın petrol dışı ihracatı için pazar bulma, diğer Müslüman ve gelişmekte olan ülkelerle ekonomik ve teknik işbirliği ve serbest ticaret bölgeleri oluşturma konularına özel önem vermiştir. Yine Humeyni sonrası yönetimler, aynı özeni dış ekonomik ilişkiler hususunda da göstermiştir. İran'ın ülke ekonomisinden sorumlu yönetim organları, çok taraflı ekonomik organizasyonlar kurulmasını teşvik etmişlerdir. İran'ın Ekonomik İşbirliği Örgütü'nü (ECO) canlandırma girişimi, buna en bariz örnektir.

Dünya ham petrol rezervinin %10'unu elinde bulunduran İran, OPEC bünyesinde, ikinci büyük petrol üreten ülke konumundadır. İran, ayrıca, Çin ve Hindistan gibi son yılların en güçlü ekonomilerine sahip iki ülke için başlıca tedarikçi olma özelliğine de sahiptir. Bunun yanı sıra, mevcut İran yönetimi, Iraklı Şiiler arasında oldukça büyük bir etkiye sahiptir. Tahran'ın nükleer olmayan silah kapasitesiyle, tüm Avrupa şehirlerini vurma gücüne sahip olduğu bilinmektedir. İran Atom Enerjisi Kurumu Başkanı, İran'ın herhangi bir Batılı devletin ekonomik ya da teknolojik desteği olmaksızın kendi nükleer bombasını geliştirebileceğini iddia etmektedir. Diplomatik açıdan ise İran Çin Halk Cumhuriyeti'ne büyük bir güven duymakta ve İran medyası sıklıkla Çin mucizesine değinen yayınlar

yapmaktadır. İran-Çin yakınlaşması, pratikte de doğruluğunu kanıtlamaktadır. Çin petrokimya şirketi ve İran'ın, Yadavaran petrol sahasını geliştirmeyi hedefleyen 100 milyar dolar tutarındaki projeyi hayata geçirmek üzere oldukları dünya kamuoyu tarafından bilinmektedir.

İşte belki yukarıda sıralamaya çalıştığımız askeri, siyasi ve ekonomik nedenlerin birine ya da hepsine güvenen İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad, sıklıkla; Batılıların İran'a, İran'ın Batılılara duyduğundan daha fazla ihtiyaç duymakta olduğunu ifade etmektedir. İran, Ahmedinejad'ın göreve geldiği dönemden itibaren, kendisini uluslararası toplumdan izole etmek için aktif bir dizi önlem almaya başlamıştır. Örneğin, İran petrol ticaretini dolar bazında değil de avro bazında gerçekleştirmeyi sağlayacak olan yeni bir uluslararası petrol oluşumuna katılmıştır. Bunun yanı sıra, Cumhurbaşkanı yardımcısı Perviz Davudi, benzeri İran kapsamında üretilen yabancı tüketim mallarının İran İslam Cumhuriyeti tarafından ithalinin yasaklandığını açıklamıştır. İran'ı uluslararası toplumdan tecrit etmeyi hedefleyen üçüncü fiili önlem ise dış yatırımları önleyebilmek için devlet sektörünün sorumluluk ve kapsama alanlarını genişleterek, merkezden planlanan ve kontrol edilebilen endüstriyi teşvik etmek olmuştur. Son dönemlerde uluslararası kamuoyunu ve diplomatik çevreleri en fazla meşgul eden nükleer silah edinme çabaları ve bu konuda tüm devletleri ve uluslararası tüm örgütleri hiçe sayan ısrarı ise İran'ın uluslararası toplum nezdinde kendini yalnızlaştırmak için uygulamakta olduğu politikalara son örnek olarak gösterilebilir.

İran İslam Cumhuriyeti'nin, başta bölge devletlerini, ardından ise tüm Avrupa devletlerini ve Amerika Birleşik Devletleri'ni tedirgin eden bu keskin politik duruşunun kısa ya da uzun vadede İran'a siyasi, sosyal ya da ekonomik açılardan hiç bir fayda getirmeyeceğini ve bu keskin politik duruşunu devam ettirmesi durumunda İran'ın bir dizi güçlkle yüzleşeceğini düşünmekteyim. Bu politik ısrarın İran ekonomisine siyasi ve sosyal düzenine yükleyeceği sorunlar şu şekilde sıralanabilir:

-Çin ve Hindistan'ın Amerika ve Avrupa pazarlarına ucuz mal ve hizmet temin etme kapasitesi, İran petrolünün desteğine bağlıdır. İran'a uygulanacak olası yaptırımların İran ekonomisine vereceği zarar, petrol fiyatlarının yükselmesine neden olacaktır. Bu tarz bir gelişme ise Çin ve Hindistan ekonomileri üzerinde büyük bir yıkım oluşturacaktır. Bu yıkımla birlikte, Çin ve Hindistan, İran'a şu anda vermekte oldukları diplomatik desteği vermekten doğal olarak vazgeçeceklerdir. Bu gelişme, İran'ın, mevcut konjunktörde olası stratejik müttefik olarak değerlendirdiği bu iki ülkenin de desteğini kaybetmesine neden olacak ve İran'ı iyice yalnızlaştıracaktır.

-İran'ın petrol endüstrisinin iyi durumda olmadığı ve mevcut şartlar altında İran'ın 2020 yılına kadar petrol girdisini iki katına çıkarma hedefini gerçekleştiremeyeceği kesin gibi görünmektedir. İran'ın petrolü pompalama kapasitesi ise altyapı yatırımlarının devamına bağlıdır. İran'a uygulanacak olası uluslararası yaptırımlar, İran'ın teknolojik gelişimini engelleyecek ve hedeflerini ertelemesine neden olacaktır.

-İran-Irak savaşının elektrik üretim tesislerine, köprülere, üretim alanlarına ve çeşitli altyapı elemanlarına vermiş olduğu zarardan İran petrol endüstrisinin tam anlamıyla kurtulmuş olduğunu söylemek güçtür. Mevcut petrol rezervlerinden tam kapasite gelir elde edebilmek için, İran, petrokimya endüstrisine ve petrol ürünlerine yatırım yapmak zorundadır. İran'ın yalnızlaşma politikası ise dış yatırımı engellemektedir.

-İran'ın rafine gaz yağı üretim kapasitesi, günlük 40 milyon litredir. Oysa İran'ın günlük gaz yağı tüketiminin ise 64.5 milyon litre olduğu tahmin edilmektedir. Böylece; İran'a uygulanacak olası uluslararası yaptırımlar, gaz yağı dahil, rafine petrol ürünleri ithal eden ülke durumunda bulunan İran'ı bu ürünleri ithal etmekten alıkoyacak ve İran ekonomisi bu gelişmeden büyük zarar görecektir.

-Uygulanacak olası uluslararası yaptırımlar, İran'ı yalnızlaştıracak ve bu yalnızlaşma, Müslüman ülkeler dahil, potansiyel yatırımcı olabilecek tüm devletleri İran'dan uzaklaştıracaktır.

-İran, diplomatik açıdan Çin'e tamamen güvenmemelidir; çünkü Çin'in ekonomik gelişiminin devamı, Çin'in ürettiği mallara duyulan taleple paralellik arz etmektedir. Oysa bu mallara duyulan talebi Suriye, Kuzey Kore ve Venezüella gibi Amerika karşıtı devletler temin edemeyecek durumdadırlar. Çin'in, İran'ın petrokimya ve petrol endüstrilerine göstermekte olduğu ticari ilgi açıktır; ancak Çin'in kendi ekonomik büyümesi pahasına İran'ı desteklemeyeceği açıktır. Böylece, İran'a uygulanacak olası yaptırımların neticesinde oluşacak bir enerji krizi ve petrol fiyatlarındaki

olası bir yükselme, Çin'in çıkarlarına ters düşecek ve İran'a vermekte olduğu desteği kesmesine neden olacaktır.

-Hatırlanacağı üzere, 1970'li yıllardaki petrol krizi, petrol fiyatlarının aşağı çekilmesi ve böylelikle Körfez bölgesinde ve de özellikle İran'da büyük ölçekli ekonomik krizlerin doğması ile neticelenmişti. İran kökenli yeni bir petrol krizi, İran ekonomisine büyük bir zarar getirecektir.

-Çin, Rusya ve Pakistan'ın yakın gelecekte birlikte hareket etmesini gerektiren hiçbir mantıklı sebep bulunmamaktadır. Bu üç ülkenin İran ile ticari ya da askeri bir birlik oluşturmaları, bu ülkelerin Amerika ve Avrupa ile mevcut çıkarlarını zedelemeleri anlamı taşıyacaktır. Bu üç ülkeden hiçbirinin ABD ya da Avrupa ile karşı karşıya gelme riskini üstlenebilmesi mevcut şartlar altında mümkün gözükmemektedir.

-70 milyon İran nüfusunun yaklaşık %50'si, 25 yaşın altındadır. Bu sayısal veri, İran'ın %11 olan işsizlik oranını koruyabilmek için her yıl yaklaşık 1 milyon yeni iş yaratması anlamına gelmektedir. Olası yaptırımlar karşısında İran ekonomisinin yüzleşeceği darboğaz, bu hedefin ertelenmesini ve beraberinde toplumsal hoşnutsuzluğun artmasını getirecektir.

-Resmi veriler, devrimden bu yana, ortalama yaşam standardının %20 oranında düştüğünü göstermektedir. İran orta sınıfı enflasyondan, yeterli olmayan istihdam fırsatlarından ve aylık kazancın azalmasından şikayetçi durumdadır. İran ekonomisindeki olası bir kriz, İran orta sınıfını daha zor bir duruma sürükleyecektir.

-İran'a uygulanacak olası yaptırımlar neticesinde, ortalama bir İran vatandaşında belirecek hayal kırıklığı, İran orta sınıfına sıçrayacak; bu gelişme ise Ahmedinejad'ın mevcut politik konumunun sorgulanmaya başlanması ile neticelenecektir.

İran'a uygulanacak olası uluslararası yaptırımlar neticesinde; İran'ın ekonomik, siyasal ve sosyal açılardan yüzleşeceği olası gelecek ortamını yukarıda verdiğimiz örnekler kapsamında açıklamaya çalıştık. Bu yaptırımların İran ekonomisine, İran halkına ve Humeyni sonrası geliştirmeyi başardığı uluslararası toplumla barışık, çatışma yerine uzlaşmacılığı tercih eden, ulusalcılık yerine globalleşmeye önem veren, köktencilik yerine faydacılığı ilke edinen İran diplomasisine nelere mal olabileceği açıktır. Bu yazı kapsamında bu hususlara değinmenin mevcut soruna çözüm getirmeyeceğini bilmekle birlikte, mevcut sorunlar üzerinde kafa yormanın olası gelecek ortamını şimdiden öngörebilme fırsatını yakalamak anlamı taşıyacağına inanıyorum.

gamze.kona@politikadergisi.com [2]

Bu yazı; Politika Dergisi, Sayı 7'de yer almıştır. Tüm fazladan özellikleri ile orijinal sayıyı indirmenizi öneririz. Sayı 7'yi indirmek için [buraya tıklayınız](#). [3]

Yorumlar

konu

İçeriği Yazan: çiçek(Doğrulanmamış) Zaman: Paz, 12/08/2012 - 20:00

çok güzel makalelere sahipsiniz teşekkürler

Kaynak URL (17/05/2024 - 23:22 tarihinde yazdırıldı):

<http://www.politikadergisi.com/makale/anitkabir%E2%80%99e-yine-gerceklesmeyen-ziyaret-kravatsiz-cumhurbaskani-mahmud-ahmedinejad-iran-ve-ak>

Bağlantılar:

- [1] <http://www.politikadergisi.com/pd-uye/gamze-gungormus-kona>
- [2] <mailto:gamze.kona@politikadergisi.com>
- [3] <http://www.politikadergisi.com/sites/default/files/PD7.zip>